

РЕЦЕНЗИЯ

на доц. д-р Добрин Канев

на дисертацията на *Горан Перо Шибаковски*
на тема **“Структуриране на парламентарния елит в Република
Македония (1991 – 2011 г.)”**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор по
политология”

Известно е, че един от сериозните проблеми, с които се сблъсква политическата наука в нашия регион, е недостигът или понякога дори липсата на надеждни данни за по-сериозни и мащабни количествени изследвания. Това често я поставя извън обсега на важни политологически направления като например международните сравнителни изследвания. Поради тази причина всяко едно изследване, опряно на събирането и обработката на голямо количество емпирични данни за политическия живот на съответната страна, по дефиниция може да се счита за принос в съвременната политическа наука.

Подобна оценка несъмнено може да отнесе към представената за публична защита докторска дисертация на Горан Перо Шибаковски на тема “Структуриране на парламентарния елит в Република Македония (1991 – 2011 г.)”, разработена в катедрата „Политология“ с научен ръководител доц. д-р Румяна Коларова. В този труд е реализирана една амбициозна цел – на базата на специално изградена база данни, която съдържа подробна информация за личностните и политическите характеристики на 843 депутати в македонския парламент, да се анализира процеса на структуриране на парламентарния елит в страната. Базата данни съдържа стойностите за 52 променливи, отнасящи се до социо-демографските, професионалните и политическите характеристики на практически всички народни представители, избирани в Събранието в рамките на седем легислатури в продължение на двадесет години (1991-2011). Мащабите на това начинание впечатляват, още повече като се има предвид, че това се прави за пръв път. Можем да се доверим на автора по отношение на факта, че „в македонската научна традиция от областта на политическите науки липсва систематичен анализ на процесите на трансформация на парламентарния елит, който да обхваща всички представители в македонския парламент. Преди всичко това е обусловено от липсата на систематизирана и изчерпателна емпирична информация за

народните представители в македонското Събрание. Също така досега направените изследвания на македонския парламентарен елит не дават ясен преглед на промените при неговата трансформация.“ (с. 18).

Важно е да се отбележи също, че тази база данни е изградена по модел (DATACUBE), който я прави потенциална част от започнали преди години и продължаващи по-големи сравнителни изследвания на тенденциите в развитието на парламентарните елити в европейските страни.

Като поставям акцент върху сериозните усилия на автора при създаване на базата данни, не бих искал да пропусна, че тя е формирана по отношение на една ключова институция в македонската политическа система – Събранието. Подобно да другите страни в аналогична ситуация, парламентът в Република Македония игра и играе съществена роля в процеса на полагането на основите и в консолидирането на новия демократичен режим, както и в осигуряването на неговата легитимност. При това в тази страна става дума и за нещо повече от преход към демокрация, а именно създаването успоредно с това на независима държава с всички нейни атрибути, от една страна, и поддържането на политическа стабилност и етническо представителство в драматични времена на дълбоки промени в цялото общество, от друга. Централната роля на парламента във всички тези процеси поставя съществени изисквания към качеството на дейността на самата институция, което пък до голяма степен зависи от нейния състав – парламентарния елит, обект на детайлно изследване в дисертацията на Шибakovски. Всичко това ни говори достатъчно както за научната значимост, така и за актуалността на проблемите в центъра на доктората.

Самата дисертация, която е в размер на 191 страници с множество таблици и схеми, с богата библиография (127 използвани източника, от които 58 на кирилица и 69 на латиница) отговаря на формалните изисквания за подобен академичен писмен текст. Авторефератът представя точно съдържанието на докторската теза. Авторовата самооценка на научните приноси отразява реално резултатите от изследването. Прави впечатление, че публикациите по темата на доктората са били одобрени и са намерили място в авторитетни издания като *Journal of Comparative Politics*, *Political Thought*, *Mediterranean Journal of Social Sciences*.

Докторатът на Горан Шибакowski притежава всички характеристики на сериозен и задълбочен научен труд.

На първо място, пределно ясно и точно са формулирани целта, задачите и произтичащите от тях хипотези на изследването, на чието последователно доказване е подчинено цялото изложение. Шибакowski е поставил две изследователски цели – първо, изследване на динамиките на трансформация в процеса на създаване на македонския парламентарен елит в периода от 1991 г. до 2011 г. чрез специално изградена база данни за македонските депутати по модела на DATACUBE, и второ, чрез изследването на македонския парламентарен елит разкриване на тенденциите на демократизация и професионализация на парламентарния елит в Република Македония. Посочени са и няколко по-конкретни изследователски задачи.

Подлежащите на доказване или отхвърляне две основни хипотези в доктората са добре очертани: „Първата хипотеза гласи, че при структурирането на парламентарния елит в Република Македония се формират три модела на парламентарно представителство в македонското Събрание: реформираните комунисти като социалдемократи в лицето на Социалдемократическия съюз на Македония (СДСМ); опозиционните сили на социалдемократите в лицето на консервативната партия ВМРО-ДПМНЕ; и парламентарното представителство на етническите албанци. Втората хипотеза гласи, че промените в избирателните закони по отношение на избирателната система и политиката на полово равенство директно влияят върху повишената тенденция на демократизация на парламентарния елит в Република Македония.“ (с. 33)

На второ място, авторът предварително е определил достатъчно прецизно основните понятия, които използва в своето изследване, което е осигурило научната консистентност и непротиворечивост в работата му. Става дума наистина за ключови понятия по темата на дисертацията - парламент, парламентарен елит, подбор на елита, демократизация, професионализация и структуриране на парламентарния елит.

На трето място, Шибакowski в своето изследване се е опрял на подходяща за изпълнение на целите и за проверка на хипотезите методология. Той използва комбинация от количествени и качествени методи – от една страна, статистически подход (включително и с помощта на SPSS) за анализ на събраните големи количества данни за характеристиките на депутатите, от друга страна, качествени изследвания за

обяснение на основните тенденции в динамиката на депутатския състав на македонските парламенти и формирането на неговите структурни характеристики. Важно място в методологическия инструментариум заема и компаративният подход, прилаган както за анализ на съставите на различните парламенти в страната, така и за сравнение с други нови демокрации.

Ключово методологическо решение откриваме в избора на теоретичен модел, чрез който да се използва базата данни за собствено изследователските задачи на автора. Става дума за модела Бест/Кота, който дава възможност емпирично да бъдат проверени връзките между структурата на елитите, стабилността на режима и ефективността на представителните институции. Основната концепция на този модел е установеното присъщо противоречие между процесите на демократизация и на професионализация на елитите. Демократизацията включва отваряне на канали за по-широко участие, докато политическата професионализация включва настройка за високи стандарти, които са склонни да създават пречки за външни лица. Следвайки и адаптирайки този модел, авторът при неговата операционализация използва две групи от по четири индикатора за всеки от двата процеса, свързани с изследователските му намерения - демократизацията и професионализацията на парламентарния елит. По отношение на демократизацията се прилагат индикаторите процент на жени депутати в парламента, брой депутати, представляващи етнически малцинства, дял депутати до 40 години, брой парламентарни партии. А по отношение на професионализацията индикаторите са: политически опит на депутатите, професия на депутатите, дял на завършилите висше образование и вид на висшето образование на народните представители. С прилагане на тези индикатори към съставите на македонските парламенти авторът успешно очертава специфичната картина на народните представители и успява да тества основните си хипотези по отношение на парламентарните елити в страната си.

На четвърто място, избраната от автора структура на текста създава необходимите предпоставки за аналитично излагане на проблемите и за тяхното научно осмисляне.

В началото (първа глава на дисертацията) Шибаковски прави успешен опит да изясни по-общите проблеми. Там намират място дефинирането на основните понятия, с които се бори в дисертацията. Обоснована е методологията на изследването. Представен е подробно и теоретичният модел на Бест/Кота, създаден с целта да се извърши сравнителен анализ на политическите елити в европейските страни и с негова помощ да

се стигне до заключения за промени и тенденции в характера на парламентарното представителство в един дългосрочен период (в първоначалния вариант 150 години). Обърнато е специално внимание на отделните му елементи и особено на тези, които биха помогнали за тестване на авторовите хипотези. Става дума например за процеса на подбор и механизмите за селекция на депутатите, които се анализират с помощта на специфичен модел на търсене и предлагане на участващите в този процес. Като се изследват взаимоотношенията между претенденти, избиратели (партии), електорат и формалните правила на играта, се стига до извода за наличието на споменатите по-горе две противоречащи си една на друга тенденции – на демократизация и на професионализация. Както видяхме тази теза е станала и предмет на изследването на Шибакowski.

След като е поставена солидната методологическа основа, авторът се е насочил във втората глава на дисертацията към детайлното представяне на състава на седемте легислатури от гледна точка на социо-демографските, професионалните и политическите характеристики на депутатите. Това се прави на фона на основни политически събития в Република Македония, които формират понякога бурно и драматично най-новата история на страната. Самото начало е показателно. Например първият състав на парламента действа в условията на раждането на нова самостоятелна държава със свое правителство, парламент, армия, полиция, парична единица, и то в сложната ситуация на близост с военните конфликти в бивша Югославия, при деликатни междуетнически отношения в самата страна и с трудности по отношение на международното ѝ признаване. Част от тези проблеми присъстват и по-нататък във времето като понякога добиват силно конфликтни измерения. Те несъмнено се отразяват и върху структурирането и динамиката на парламентарните елити през годините. Но още тук проличава формирането на по-стабилни образци на групиране и структуриране на базата на запазващи се кливиджи.

В тази втора глава Шибакowski не се задоволява само с описание на характеристиките на парламентарните елити в отделните легислатури, а прави и периодизация на процеса на тяхното структуриране, анализира спецификите на народното представителство по отделни партии в тяхната динамика, изследва последиците от промените в избирателната система през годините.

В третата глава, след като преди това са разгледани парламентите поотделно, по един естествен начин се преминава към аналитичното представяне на структурните характеристики на парламентарните елити, формирани през целия двадесетгодишен период на изследването.

Тук се стига и до формулиране на заключение по отношение на двете поставени от автора хипотези.

На базата на анализа на данните се потвърждава хипотезата за формиране на споменатите вече три образци на парламентарно представителство – отляво Социалдемократическият съюз на Македония (СДСМ); отдясно консервативната партия ВМРО-ДПМНЕ; и парламентарно представителство на етническите албанци. „Основното разделение, твърди с основание авторът, въз основа на което се структурира парламентарния елит в Република Македония, е по етнически линии. Още в самото начало на прехода, етническата принадлежност на гражданите е най-значим определящ фактор за тяхното политическо поведение. По този начин всички етнически общности в страната създават свои политически партии, чрез които ще могат да изразят и защитят собствените си интереси ... В албанския политически блок през последните две десетилетия се обособяват три важни политически партии: ПДП, ДПА и ДСИ. В македонския политически блок доминират две политически партии – СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ. Чрез тези две партии всъщност се изразява второто разделение в македонското общество: на комунизъм – антикомунизъм или левица – десница.“ (с. 125)

Потвърждение намира и втората хипотеза, а именно, че промените в изборителните закони по отношение на изборителната система и политиката на полово равенство директно влияе върху повишена тенденция на демократизацията на парламентарния елит в Република Македония. Това става на основата на анализ на стойностите на индикаторите за процесите на демократизация и професионализация на парламентарния елит в страната. Този анализ показва, че всичките четири индикатори, с които се измерва степента на демократизация, сочат тенденция на растеж, която се развива интензивно най-късно от четвъртия мандат и продължава до края на изследвания период.

В същото време нарастват обаче и стойностите на четирите индикатора за професионализацията на парламентарния елит. Данните, анализирани от Шибакowski, показват, че нивото и видът на образование на депутатите следват постепенна възходяща линия през седемте мандати, а политическият и професионалният опит на депутатите имат възходящ тренд до четвъртия мандат, макар че в следващите мандати тази тенденция намалява.

Доколкото тези две тенденции на демократизация и на професионализация се третираат като взаимно противоречащи си в използвания модел на Бест/Кота, авторът би могъл да разшири обяснението на тази особеност.

В последната, четвърта глава Шибакowski уплътнява картината на македонските парламентарни елити като ги поставя в сравнителните рамки на ситуацията в други страни от Централна и Източна Европа. Като използва в сравнението основните индикатори от своето изследване като образование, професия, парламентарно представителство на етническите малцинства и на жените, политическата професионализация на депутатите, както и обновление на парламентарния елит, той показва, че по всички тях няма особено различие между македонския случай и общите тенденции в пост-комунистическия свят.

Струва ми се, че в това отношение е било възможно още да се обогатят данните и броят на сравняваните страни.

Представените дотук ход, логика и резултати на очевидно продължителния, последователен и задълбочен изследователски процес, проведен от Горан Шибакowski, ни убеждават в способността на автора да решава сериозни научни проблеми. Той е демонстрирал качества като самостоятелно мислене, научна добросъвестност и прецизност. По този начин авторът ни се представя като сериозен изследовател, който добре познава значимите творци и трудове в изследователското си поле, който владее и успешно адаптира за нуждите на изследванията си съвременни методи на анализ (в случая модела Бест/Кота), който има вкус към изследването на нови и недостатъчно разработени проблемни области и способност да обхваща комплексно и задълбочено предмета на изследване. Дисертацията е първият в страната му изчерпателен анализ на състава на всички досегашни парламенти. Негова заслуга ще остане направената за пръв път мащабна база данни за македонските народни представители от гледна точка

на личностните, професионалните и политическите им характеристики. А приложеният модел открива пътя както към включване на анализа в международни сравнителни изследвания, така и към евентуалното му бъдещо обновяване и допълване.

В критичен план, бих казал, че писменият текст се е нуждаел от по-внимателна българска езикова редакция, а често в работата се срещат и повторения.

В заключение: На вниманието ни е представен завършен, логично изграден и консистентен в съдържателно отношение дисертационен труд с приносен характер, който напълно отговаря във всички свои аспекти на високите критерии, поставени пред една докторска теза. Това ми дава всички основания да подкрепя категорично присъждането на образователната и научна степен „доктор по политология” на Горан Перо Шибакowski.

София, 16 септември 2016 г.

доц. д-р Добрин Канев